

PROBLEME ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC GRECO-CATOLIC LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX: SALARIZAREA ÎNVĂȚĂTORILOR

Salarizarea corpului didactic a fost una dintre problemele cu care s-a confruntat în mod constant învățământul greco-catolic la cumpăna secolelor XIX și XX. În ciuda importanței lor sociale, învățătorii aveau o stare materială precară, pe de o parte din pricina veniturilor insuficiente pentru necesitățile lor, pe de altă parte din cauza modului în care trebuiau încasate aceste sume: de multe ori dascălii erau siliți să meargă în persoană pe la locuitorii comunei (asupra cărora era distribuită suma de plată) pentru a-și colecta banii cuveniți pentru munca lor; e lesne de presupus că de multe ori demersurile lor se loveau de ostilitate și dezinteres.

Efectele negative ale acestei stări de fapt nu erau de neglijat, ele subminând procesul de învățământ în chiar fundamentul său. Astfel, învățătorii erau siliți să se îndeletnicească și cu alte activități (comerciale, de exemplu) pentru a-și suplimenta veniturile necesare întreținerii lor și a familiilor lor, fapt care nu le permitea să se dedice exclusiv misiunii lor educative. În plus, cum diferența dintre veniturile care puteau fi obținute într-o comună sau alta era semnificativă (învățătorilor trebuia să li se asigure locuință cu grădină și o retribuție care putea fi achitată parțial în bani, parțial în natură, calitatea și cuantumul acestora variind în funcție de posibilitățile financiare ale comunității), învățătorii erau tentați în general să încerce obținerea, prin transferuri repetate, a unor “stațiuni docentale” cât mai bune (a se citi prospere); acest fapt ducea la o mare mobilitate a învățătorilor, care împiedica progresul în activitatea didactică.

La toate acestea mai trebuie adăugat și faptul că starea materială modestă îi împiedica pe învățători să se bucure de o autoritate reală în cadrul comunității, așa cum ar fi fost îndreptățiți prin importanța lor socială.

Din aceste motive, cererile venite din partea corpului didactic pentru îndreptarea acestei situații erau numeroase, dar autoritățile lor superioare confesionale (Consistoriul arhidiecezan, în ultimă instanță) par să nu fi dispus de mijloacele necesare unor măsuri eficiente. În acest context, se face simțită din ce în ce mai mult prezența statului care, printr-o serie de legi, se implică tot mai substanțial în reglementarea acestei chestiuni. Dincolo de aspectele pozitive (îmbunătățirea condiției materiale a învățătorilor), aceste legi trădează tendințe limpezi spre secularizare și maghiarizare.

Astfel, încă din 1891 este adus în atenția opiniei publice, prin intermediul ziarului *Unirea*, un proiect al guvernului de creștere a retribuțiilor dascălilor, care stabilea un salariu minim, comunelor care nu puteau să-l plătească oferindu-li-se un ajutor de la stat, cu prețul, însă, a unor concesiї privind autonomia școlilor respective; această inițiativă era văzută în primul rând ca o încercare în plus de maghiarizare.

Elita greco-catolică încearcă să stimuleze luarea unor măsuri care să limiteze efectele negative anticipate în cazul în care acest proiect devenea, cum era previzibil, lege. Astfel, în unele comune salariile au fost deja mărite. Ziaristii de la *Unirea* inițiază apoi o amplă strângere de fonduri – “colecta crucerului” – ce încerca să-l determine pe fiecare credincios greco-catolic să doneze pentru cauza școlilor un creișar din venitul pe întreg anul; această inițiativă nu s-a bucurat însă de succesul scontat: deși nu reprezenta o sarcină prea mare, “că doar a da un cruceriu la an de fiecare persoană tot nu se va putea numi sarcină”, în loc de suma sperată de 25000 de florini, se strânseseră, în doi ani de la lansare, doar 2000 de florini, “semn că sau nu am priceput periclul – se comentează cu amărăciune – sau nu putem să realizăm măcar un mijloc de apărare atât de ușor”¹.

În 1892 începe dezbaterea acestui proiect în Camera deputaților, propunând ridicarea salariului la minimum 300 de florini; dincolo de orice posibil aspect pozitiv, sunt văzute mai întâi cele negative: “Este lămurit că dispoziția aceasta a proiectului în prima linie este îndreptată împotriva noastră. Pentru că dintre toate profesiunile din țară, școlile românești sunt cele mai sărace, și școlile românești vor putea mai cu greu să urce salariile învățătoarești la minimumul legal de 300 florini”². Proiectul va deveni *Articolul de lege XXVI-1893 despre regularea salariului învățătorilor și învățătoarelor care funcționează în școlile elementare comunale, precum și cele susținute prin confesiuni*³. Pe scurt, acesta prevedea următoarele: salariul anual al învățătorilor “ordinari” (titulari) nu putea fi mai mic de 300 de florini, iar al celor “adiuncți” (suplinitori) mai mic de 200 de florini; în plus, acestora trebuia să li se asigure “locuință potrivită și grădină în mărime de un pătrar de juger”. O dată la cinci ani fiecare învățător urma să primească un adaus de 50 de florini (așa-numitele “cuincuenale”) ca spor de vechime (acest supliment nu se plătea, însă, retroactiv, învățătorilor mai vârstnici, ci vechimea începea să se calculeze din momentul intrării în vigoare a acestei legi). Quantumul salariului putea fi plătit, ca și până acum, parțial în bani, parțial în produse de valoare corespunzătoare.

Autoritățile școlare confesionale aveau la dispoziție șase luni de la intrarea în vigoare a legii pentru a găsi fondurile necesare asigurării salariului; în cazul

¹ *Unirea*, Blaj, 41/1891, p. 322 (articolul *Quid faciendum?*).

² *Unirea*, 17/1892, p. 133 (articolul *Salarizarea învățătorilor*).

³ Vezi textul integral al legii în *Collectiunea ... 1893*, p. 453-462.

comunelor lipsite de posibilități materiale, trebuia cerut ajutor de la stat, printr-o adresă către ministerul instrucțiunii publice, pentru obținerea sumei necesare completării salariului. În cazul în care în vreo comună nici nu se asigura acest minimum, nici nu se cerea ajutor de la stat, salariul urma să fie achitat prin executare silită pe cale administrativă, fie la plângerea părții interesate, fie prin sesizare din oficiu. Ajutorul de la stat era acordat numai învățătorilor care aveau calificarea cerută de lege.

Prevederile care stârneau nemulțumiri se refereau la dreptul ministrului de a interveni în chestiuni care fuseseră de competența autorităților confesionale. Astfel, în cazul în care suma acordată drept ajutor depășea 60 de florini, numirea învățătorului în comuna respectivă depindea de aprobarea ministrului de culte și instrucțiune publică, acesta putând s-o refuze pe vreun temei legal sau “din punct de vedere de stat” (formulare vagă, ce putea lăsa loc la numeroase interpretări abuzive); ministrul avea, de asemenea, cuvântul hotărâtor și în chestiuni disciplinare în care erau implicați asemenea învățători.

Interesante sunt delictele pentru care ministrul se considera îndreptățit să intervină disciplinar, indiferent de quantumul sumei primite drept ajutor: sunt delictele “contra statului”, mai exact “toate faptele care sunt îndreptate contra constituțiunii statului, contra caracterului ei național, contra unității, statorniciei separate, sau contra integrității teritoriale a statului, mai departe contra folosinței a limbei statului statorită în lege, întâmplându-se aceea ori în localitatea de învățământ, ori afară din aceea, sau pe teritoriul altui stat, cu vocea, în scris sau prin tipăritură, prin chipuri, prin cărți de învățământ sau prin alte instrumente de învățământ”⁴. Dacă, pe baza unor asemenea fapte, erau destituiți succesiv de către ministru doi învățători la aceeași școală, aceasta putea fi desființată și înlocuită cu una de stat. Aceste prevederi creau un cadru legal, practic, pentru instituirea controlului asupra învățătorilor din punct de vedere politic.

O altă prevedere considerată drept periculoasă avea în vedere acele localități în care funcționau școli susținute de mai multe confesiuni, toate beneficiind de ajutor de la stat: în asemenea situații, în cazul în care “interesele de stat” ar cere-o, ministrul putea decide desființarea școlilor confesionale și înființarea unei școli de stat. Deși se admitea, totuși, și existența unor aspecte favorabile, se considera că această lege “în ideea sa fundamentală, ascunde rele nespuse de mari pentru români, pentru că acel proiect este contrar adevăratului liberalism, vatamă greu drepturile de autonomie ale confesiunilor și produce un nou motiv de nemulțumire în sânul naționalităților nemaghiare, și altcum destul de nemulțumite”⁵. Această situație era provocată de faptul că ajutorul de stat nu se acorda școlilor ca “dotațiune permanentă și necondiționată”, ci învățătorului

⁴ *Collecțiunea ... 1893*, p. 460.

⁵ *Unirea*, 6/1892, p. 43 (articolul *Partidul național și proiectele de lege bisericesti*).

ca ajutor personal legat de anumite condiții, fapt care putea duce la retragerea sa arbitrară; această situație inevitabil avea să-l determine pe învățător să devină mai obedient față de “reprezentanțele de stat cari îi dau pâinea de toate zilele”, neglijând poate interesele culturale, religioase și politice ale poporului pe care trebuia să-l educe. Această situație nu putea duce decât la erodarea legăturilor învățătorilor atât cu poporul lor, cât și cu superiorii lor bisericești “de care au datoria să asculte”, despuiți de o parte din autoritatea lor. Ajutorul de stat devenea, astfel, “element puternic de disoluțiune în organismul sănătos al corpului nostru bisericesc și național”, deci trebuia cerut cu maximă prudență, după ce nu s-a reușit în nici un alt mod susținerea școlii respective⁶.

Școlile cu ajutor de la stat erau considerate drept școli pierdute pentru biserica și națiunea română, conform unui raționament simplu: ajutorul de stat putând fi retras învățătorilor pentru criterii politice, funcționarea în continuare a unei asemenea școli “este semn învederat că prin învățătorul ei servește interese străine de ale bisericii și națiunii noastre”⁷. Tendința de scoatere a învățătorilor de sub autoritatea bisericii este identificată și în alte măsuri care nu se adresează neapărat școlii: un asemenea exemplu este legea matriculelor civile adoptată în 1895 în urma căreia autoritățile s-ar fi gândit să facă din învățători oficialanți civili, însărcinându-i să țină matriculele, eventual să și încheie căsătorii civile, fapt care “i-ar fi pus în serviciul unor idei contrare ideilor propagate de biserică și de preoțime” și ar fi provocat confuzie în rândul poporului, “când ceea ce predică preoții va fi dezavuat de înșiși învățătorii noștri, ieșiți din sânul poporului”⁸.

Împotrivirea venită din partea autorităților confesionale și a intelectualității laice nu a putut împiedica adoptarea și aplicarea acestei legi. Succesul unor proteste împotriva unor măsuri considerate drept vătămătoare depinde în bună parte, în mod firesc, de situația reală înregistrată în domeniul amenințat. Acțiunea unei elite nu poate fi niciodată cu adevărat eficientă dacă nu se bucură de o susținere corespunzătoare din partea populației direct vizate; numeroase plângeri înregistrate în acea epocă indică faptul că aceasta din urmă nu se ridică, prin reacții și atitudine, la înălțimea capilor săi.

Era foarte răspândită opinia că poporul nu înțelegea pe deplin foloasele școlii, motiv pentru care nu ar fi întotdeauna dispus să facă eforturile necesare salvării acestora. Aceasta s-ar datora în primul rând absenței unor rezultate vizibile ale școlii: sunt foarte numeroase, și acoperă întreaga perioadă, plângerile că, odată ieșiți din școală, mulți copii abia știu să citească și să scrie, ca apoi, după încă 2-3 ani, să uite și ceea ce știau (unele rapoarte bune la examene sunt considerate chiar false). Progresul în școală - se considera- ar trebui să determine

⁶ *Unirea*, 6/1899, p. 41 (articolul *La situația bisericii noastre*).

⁷ *Unirea*, 13/1898, p. 97 (articolul *Ajutoare de la stat pentru școli*).

⁸ *Unirea*, 5/1895, p. 34 (articolul *Executarea programului guvernului*).

progresul în starea materială și spirituală a poporului, ceea ce nu se prea vedea, deci neobservând rezultate palpabile, “poporul ușor poate veni la credința greșită că școala este numai o sarcină fără de folos practic”⁹, în plus ar putea fi tentat să ceară ajutor de la stat ca să fie scutit el însuși de taxe¹⁰.

În 1898, la cinci ani după adoptarea primei legi care prevedea acordarea ajutorului de la stat, se constata cu îngrijorare înmulțirea cazurilor învățătorilor care recurgeau la acesta. În fața acestei situații, era afirmată din nou necesitatea de a arăta poporului foloasele școlii, mai ales clerului i se cerea să explice iarăși pastorală episcopatului pentru creșterea tinerimii, “pentru ca principiile dintr-însa să se prefacă în conștiința noastră a tuturor, de la care nici un fel de ispite și amăgiri să nu ne poată abate”. În plus - se considera - intelectualii de la sate trebuiau să se mobilizeze mai bine, aceștia fiind acuzați că de multe ori nu se implicau pe măsura puterilor și a responsabilităților; de asemenea trebuiau eradicate, acolo unde era cazul, feluritele abuzuri care se mai făceau în administrarea averilor bisericesti și școlare. Dincolo de politica ostilă a guvernelor, era deplâns faptul că “mari sunt piedicile pe care noi înșine le punem în calea existenței și înfloririi școlilor românești”¹¹.

Sunt semnalate, spre exemplu, numeroase situații cu totul nedorite. Astfel, se întâmpla uneori ca în cazul în care școala din vreo comună, dintr-un motiv sau altul, nu primea ajutor de la stat, “începe să facă tocmeli pe ascuns cu învățătorul”: în momentul când trebuie să plătească primul “cuincuenal”, “începe să pună bete în roate, află învățătorului rele și dezordini de multe ori neexistente, toate le cercă, toate le află pentru ca să se scape de sarcina cuincuenalelor”. Această tristă situație era pusă o dată în plus pe seama neînțelegerii de către popor a importanței școlii pentru propria lui existență; școala îi părea de multe ori o sarcină insuportabilă: “să-și ia băiatul de la lucru, să-i mai cumpere cărți, cu plata învățătorului nu are ce face, căci dacă nu îl plătesc îl zălogesc, asta totuși e prea mult, deci mișcă toate pietrele ca să-și scape copilul de școală; căci doar cum a trăit el fără carte vor putea trăi și copiii lui. Vede, ce e drept, că acei puțini din sat care știu ceva carte o duc mai bine, nu-i înșală oricine, dar apoi iarăși nu pot să fie toți cu carte, căci atunci cine ar mai fi prost?”. În asemenea condiții, poporul nu ar fi capabil să realizeze ce înseamnă biserică și școală independente de factori străini, el știe că sacramentele le va primi și dacă “miniștrii altarului” ar fi supuși puterii civile. Sunt făcute apeluri repetate la preoți și învățători să lumineze poporul în aceste chestiuni¹².

Legea din 1893, ale căror prevederi au fost, după adoptarea ei, întărite și de autoritățile bisericesti, nu a reușit nici măcar să rezolve în mod satisfăcător

⁹ *Unirea*, 5/1892, p. 4 (articolul *Corespondințe*).

¹⁰ *Unirea*, 13/1898, p. 97 (articolul *Ajutoare de la stat pentru școli*).

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Unirea*, 37/1899, p. 297 (articolul *O mică parabolă*).

problema situației materiale a învățătorilor, deoarece aplicarea ei a rămas de multe ori deficitară. “Aceste dispozițiuni în fond au fost foarte bune - se considera referitor la această chestiune - dar ce folos, dacă executarea lor în mare parte a rămas numai literă moartă, și învățătorimea în mare parte nici azi, după șase ani, încă nu se poate bucura de o primire mai regulată a salariului său”.

Există plângeri că în numeroase comune învățătorul a ajuns “pe picior de război” cu poporul, mai ales acolo unde preotul refuza să-i ofere sprijinul, așa cum îi era dator ca director școlar, pentru îndeplinirea acestor dispoziții. Principala problemă o reprezenta modul în care era strâns acest salariu, de cele mai multe ori învățătorul trebuind să se deplaseze personal, din ușa în ușa, pentru încasarea lui; în caz de insucces, era silit să facă apel la autoritatea civilă (oficiul pretorial) care putea ordona executarea silită împotriva comunei bisericești. În alte situații, unii săteni, pentru ceea ce datorau învățătorului, puneau zălog diverse obiecte, unelte agricole etc., multe ajungând să fie vândute la licitație de către antistia comunală pentru recuperarea contravalorii lor. Este ușor de presupus că asemenea situații duceau la relații tensionate între învățător și comunitate, care de multe ori decidea izgonirea acestuia, cu speranța că va putea angaja unul mai “ieftin” (conform legii, numai învățătorii necalificați puteau primi un salariu mai mic decât cei 300 fl.). Unii săteni preferau chiar să-și dea copiii la școala de stat, unde li se promitea că nu vor avea nimic de plătit. O posibilă cale pentru remedierea unor asemenea situații ar fi fost, așa cum s-a propus, ca Consistoriul să intervină la guvern ca și salariile învățătorilor confesionali să fie încasate odată cu dările către stat, iar învățătorii să-și primească acești bani lunar sau trimestrial prin intermediul perceptoarelor regești ungare¹³. În mod paradoxal, se dorea în acest caz chemarea în ajutor a autorităților civile, de a căror ingerință în afacerile școlare și ecleziastice încercau capii bisericii să se ferească.

În ceea ce privește formalitățile care trebuiau întreprinse pentru obținerea ajutorului de stat, îndeplinirea acestora rămânea de multe ori o problemă pentru învățătorii greco-catolici, chiar după ani buni de la intrarea în vigoare a legii din 1893; acest fapt este indicat de o circulară adresată de Consistoriu întregului cler arhidiecezan în primăvara anului 1901 care, constatând că mulți învățători nu și-au scos ajutorul de stat “așa cum prescriu dispozițiunile mai înalte și legea existentă”, transmite următoarele dispoziții menționând procedura ce trebuia parcursă, interesantă pentru statutul învățătorilor greco-catolici în cadrul propriei lor biserici: astfel, ajutoarele de stat pentru întregirea salariilor trebuiau ridicate de la perceptorat de către învățători, ci de către preoții parohi personal, la

¹³ *Foaia școlastică*, Blaj, 3/1900, p. 22 (articolul *Correspondență-chestiuni referitoare la salariu*).

termenele indicate în actul ministerial prin care a fost făcută acordarea acestui ajutor și prezentând documentele în care era menționată suma ce trebuia primită; acești bani trebuiau depuși în casa școlii sau a bisericii ca un depozit ce nu putea fi folosit spre alt scop; era interzisă încredințarea acelor hârtii (“quitețele oficioase”) învățătorilor pentru ca aceștia să-și ridice ei înșiși ajutorul; banii respectivi trebuia tot parohul să-i înmâneze învățătorului în rate lunare anticipative, contra unor chitanțe timbrate¹⁴.

Acordarea ajutorului de stat influența și mobilitatea corpului didactic: așa cum am văzut, una dintre problemele cronice ale acestei perioade era aceea că învățătorii se mutau foarte mult dintr-un loc în altul deoarece nu reușeau să-și asigure salariul convenit de la populația contribuabilă; acum un criteriu în alegerea comunei îl reprezenta și ajutorul de la stat, care reprezenta totuși o sumă pe care se putea conta¹⁵. Problema salarizării s-a complicat odată cu adoptarea faimoasei legi Apponyi (*Articolul XXVII de lege din anul 1907 pentru raporturile de drept ale școalelor populare elementare neaparținând statului și pentru competențele învățătorilor comunali și confesionali*¹⁶), intrată în vigoare la 1 iulie 1907 (cu o perioadă de grație de trei ani).

În esență, această lege aduce modificări semnificative în modul de remunerare a învățătorilor. Astfel, salariul acestora se stabilea în funcție de comuna în care locuiau (comunele erau împărțite în trei clase, în funcție de indemnizația de locuință civilă): în comunele aflate în clasele I și II de indemnizație civilă, salariul va fi de cel puțin 1200 de coroane anual, în comunele din clasa a III-a, cel puțin 1100 de coroane anual, în cele din clasa a IV-a sau neincluse în nici o clasă, cel puțin 1000 de coroane. Pe lângă salariu, fiecare învățător era îndreptățit să primească o locuință corespunzătoare (formată din cel puțin două camere podite, bucătărie, cămară și dependințe) și o grădină de cel puțin un sfert de iugăr; în cazul în care nu i se putea pune la dispoziție locuință, trebuia să i se acorde, în funcție de clasa comunei, o indemnizație de 200-600 de coroane anual, iar pentru lipsa grădinii, 20 de coroane anual. Salariul putea fi format parțial din bani, parțial din produse; banii trebuiau plătiți de către susținătorii școlii în rate lunare sau trimestriale anticipative.

La fiecare cinci ani învățătorii primeau sporuri de vechime de 100-200 de coroane. La fel ca la școlile de stat, învățătorii cu vechime care “pe terenul educațiunii poporului și-au câștigat merite deosebite” puteau primi un supliment personal anual de 200 de coroane, la propunerea autorității bisericești superioare competente și cu aprobarea ministrului de culte și instrucțiune publică.

Legea încearcă să rezolve și problema încasării efective a salariului, prevăzând ca, în cazul înregistrării de restanțe, instituția susținătoare a școlii să

¹⁴ *Foaia școlastică*, 5/1901, p. 49.

¹⁵ *Unirea*, 61/1911, p. 539 (articolul *O chestie interminabilă*).

¹⁶ Vezi textul integral al legii în *Traducțiunea ... 1907*, p. 493-523.

fie datoare a acoperi sumele în cauză, urmând ca ulterior să și le recupereze prin executare silită de la contribuabili. Comunele care, după expirarea perioadei de grație, nu reușiseră să găsească resursele necesare mării salariului, puteau cere completarea sumei necesare de la stat, dacă îndeplineau condițiile legale (pe lângă dotarea materială necesară, comuna mai trebuia să plătească și darea pentru școală în valoare de 5% din impozitul direct către stat al fiecărui locuitor, stabilită prin legea XXXVIII-1868).

Ca și în cazul legii precedente, supărătoare erau drepturile pe care și le arogau autoritățile civile pornind de la aceste ajutoare de stat. Astfel, dacă o comună bisericească nu reușea să asigure salariul minim pentru învățător, dar nu cerea nici ajutor de la stat, confesiunea își pierdea dreptul de a susține școala din acea localitate; aceasta putea fi însă reînființată, în cazul în care ajutorul statului era în cele din urmă cerut.

Acordarea ajutorului era, apoi, condiționată de: dotarea școlii, programa școlară conformă cu cea aprobată de minister, calificarea învățătorului, calitatea sa de cetățean ungar, acuratețea exprimării în limba maghiară, depunerea unui jurământ prevăzut în par. 32 al legii (jurământ obligatoriu, de altfel, pentru absolut toți învățătorii din Ungaria, indiferent de caracterul școlii la care activau; celor care refuzau să-l presteze, debutanții la angajare iar ceilalți în decurs de un an, anii de activitate nu li se considerau ca vechime, fapt care le afecta drepturile la pensie și la plata “cuincuenalelor”); în plus, trebuiau respectate condițiile impuse de minister în privința predării limbii maghiare. Instituția însărcinată să verifice îndeplinirea acestor condiții era comisiunea administrativă, fapt care ciuntea considerabil din autoritatea forurilor superioare bisericești. Pe aceeași linie, fiecare școală și învățător, indiferent dacă primeau sau nu ajutor, aveau datoria de a “dezvolta și întări în sufletul copiilor conștiința apartinerii către națiunea ungară”.

În contextul creat de dezbaterile acestei legi, învățătorii confesionali încearcă să determine autoritățile bisericești să le mărească salariul, înaintând un memorandum cu revendicările lor materiale sinodului arhidiecezan prin intermediul Consistoriului (congresul bisericii ortodoxe votase deja ridicarea salariilor la 800 de coroane). Sinodul Bisericii Române Unite decide la rândul său ridicarea salariului la 800 de coroane, plata “cuincuenalele” rămânând în seama confesiunii, acolo unde era posibil, iar unde nu, era permis să se ceară ajutorul statului, cu acordul prealabil al Ordinariatului. În acest context, se anticipa totuși faptul că Ordinariatul nu avea să-și dea așa de ușor acordul, mai ales că se considera că existau prea multe comune care primeau deja ajutor în sume de 200-500 de coroane, acestea fiind în pericol de a-și pierde autonomia în cazul în care ar mai cere¹⁷.

¹⁷ *Unirea*, 2/1907, p. 26 (articolul lui Traian Șuteu, *Chestiuni școlare. II*).

Dincolo de efectele negative pe care legea Apponyi le-a avut asupra autonomiei școlilor, părerile în legătură cu eficiența ei în rezolvarea problemei salarizării erau împărțite. Conform unora, era de apreciat îmbunătățirea stării materiale pe care aceasta o aducea învățătorilor: “Suntem în o vreme - se afirma - când soarta vitregă a învățătorimii noastre de până acum a luat o hotărâtă întoarcere înspre bine. Neajunsurile materiale par a se risipi încetul cu încetul prin ajutoarele cu care statul vine să completeze jertfele bisericii noastre, pe terenul instrucției”; lipsa de succes în activitatea didactică nu mai putea fi pusă, se considera, pe seama insuficientei remunerări. Pe lângă creșterile salariale, învățătorii mai beneficiau și de măsuri precum cea adoptată în 1910 printr-o ordonanță ministerială, prin care învățătorii de la școlile confesionale urmau să beneficieze de o reducere de 50% pe calea ferată; măsura se adresa deocamdată numai învățătorilor nefamiliști (cei de la stat, inclusiv familiile lor, beneficiau de mult de această facilitate)¹⁸.

După alte opinii, legea nu ar fi adus îmbunătățirile scontate. Astfel, la cinci ani de la adoptarea ei starea școlilor era considerată în continuare proastă: o treime dintre ele au fost sistate “neavând edificiu corespunzător”, multe comune nu au reușit, în cei trei ani de grație, să-și pregătească școala conform cerințelor legii, pierzându-și dreptul de a primi ajutor de la stat, dar nefiind nici singure capabile să asigure salariile corespunzătoare; o treime din învățători primesc ajutor de la stat, restul au salarii cuprinse între 200-600 de coroane, mulți ducând-o mai rău decât înainte¹⁹. Pe lângă lipsurile materiale reale, această situație poate fi pusă în bună măsură și pe seama indolenței și neglijenței celor direct interesați: unii învățători nu primeau ajutorul cerut fiindcă pur și simplu au omis să trimită documentația necesară în timpul prevăzut sau au trimis-o incompletă; în unele cazuri erau învinovăți senatele școlare parohiale că nu ofereau învățătorilor asistența datorată pentru îndeplinirea anumitor formalități²⁰.

Câteva ani mai târziu, în timpul ministeriatului lui Zichy Nándor, problema salarizării învățătorilor intră din nou în atenția legiuitorilor, rezultatul fiind *Articolul de lege XVI din anul 1913, despre regularea competențelor învățătorilor școalelor elementare populare comunale și confesionale*²¹, care urma, în privința implicării statului, aceeași direcție ca legea aponiană²².

¹⁸ *Foaia școlastică*, 12/1910, p. 144 (articolul *Un favor învățătorilor noștri*).

¹⁹ *Foaia școlastică*, 7/1912, p. 204 (articolul lui Vasiliu Dumitraș, *Afacearea salarizării învățătorilor*).

²⁰ *Foaia școlastică*, 1/1912, p. 20 (articolul lui Teodor Bad, *La chestia dotațiunii învățătoresți*).

²¹ Vezi textul integral al legii în *Traducțiunea ... 1913*, p. 280-298.

²² Amintim aici faptul că atât în 1907 cât și în 1913, pe lângă legile privind salarizarea învățătorilor confesionali, au intrat în vigoare și legi privind plata învățătorilor de la școlile de stat, cu prevederi asemănătoare referitoare la drepturile bănești.

Legea aduce, la rândul ei, modificări importante în salarizarea corpului didactic. Vizându-se ștergerea diferențelor dintre veniturile care puteau fi obținute în funcție de prosperitatea comunei, nu se mai ținea cont de diferențele dintre localități, ci se instituia un mod unic de plată pentru învățători, indiferent unde ar funcționa aceștia. Astfel, se stabilește o retribuție minimă de debutant de 1200 de coroane și posibilitatea de a avansa în trei clase de salarizare, fiecare împărțită în câte trei gradații (diferența dintre gradații era în general de câte 200 de coroane, astfel încât un învățător putea obține, ajuns fiind la ultima gradație, 3200 de coroane anual). Vechimea necesară pentru a trece într-o gradație superioară era de 4-5 ani (perioada de debut era de 2 ani).

Se păstra obligativitatea asigurării de către comună a unei locuințe corespunzătoare; în cazul în care nu era posibil, învățătorul era îndreptățit să primească o sumă, "relutul de cvartir", cu care să-și poată asigura cazarea; această sumă varia de la 240 la 600 de coroane anual, în funcție de categoria din care făcea parte localitatea respectivă (de data aceasta comunele erau împărțite în VII clase).

Dincolo de aceste prevederi pozitive, legea conținea anumite dispoziții care stârneau nemulțumirea autorităților confesionale. Astfel, pentru avansarea în trepte superioare de salarizare, nu mai era suficientă vechimea; învățătorul trebuia să facă dovada unei activități merituose, primind calificative atât de la superiorii săi confesionali, cât și de la inspectorul școlar regesc. Aceste calificative, acordate în urma unei evaluări ce avea loc o dată la doi ani, se refereau atât la activitatea profesională ("distins", "îndestulitor", "neîndestulitor") cât și la "atitudinea de serviciu" ("exemplar", "corespunzător", "necorespunzător"). Dacă între evaluarea autorităților confesionale și cea a inspectorilor statului apăreau diferențe, cuvântul decisiv revenea ministrului de culte și instrucțiune publică, prevedere valabilă și pentru învățătorii care nu primeau ajutor de stat.

Această adevărată notă de "bună purtare și ținută potrivită de serviciu" se acorda după următoarele criterii: direcția educației, activitatea extrașcolară, conduita față de autoritățile administrative superioare, comportamentul "din punctul de vedere al ordinii sociale și al patriotismului"²³.

În mod normal, nimic nu ar părea mai firesc decât ca avansarea să țină cont nu numai de vechime, ci și de competență și de conduită; prevederile din legea Zichy, însă, erau departe de a fi inocente. Această măsură a fost considerată, pe bună dreptate, de către cei vizați drept o "baghetă politică foarte puternică în mâna guvernului", deoarece acordarea acestei note ar fi revenit inspectorilor regești, pe baza unui raport făcut de comisiunea administrativă,

²³ *Unirea*, 11/1913, p. 1 (articolul *Plata învățătorilor*).

opinia senatelor școlare neavând, practic, nici o pondere²⁴. Din acest motiv, existau temeri îndreptățite că “va urma în mod firesc o înstrăinare și mai mare a învățătorilor de către forurile noastre bisericești”, legea ducând “cu siguranță matematică la sdruncinarea morală a întregii tagme învățătoresți”. Era anticipat faptul că “mai ușor vor înainta învățători slabi de înger, învățători pururea cu capul plecat, fără personalitate și caracter, cei care mai puțin au puterea morală ce se cere de la un educator”²⁵.

În ceea ce privește legile anterioare, când reacțiile în presă au fost mult mai vehemente și îndemnul la rezistență mai numeroase, în cazul legilor Zichy observăm o mai mică intensitate a protestelor; preocuparea autorităților bisericești pare să fie îndreptată spre asigurarea salariilor din forțe proprii, acolo unde era posibil, și spre îndeplinirea la timp și corect a tuturor formalităților necesare asigurării ajutorului de stat, pentru acele comune care aveau nevoie de el; oricum, se pare că numărul școlilor care se întrețineau din forțe proprii era din ce în ce mai mic, un răspuns la această problemă rămânând să fie căutat în arhive (aparent ideea de a cere ajutor statului se banalizase, nu mai părea atât de odioasă ca în 1907).

Această preocupare se regăsește în circulara consistorială prin care era transmis ordinul ministrului ce dispune intrarea în vigoare a legii, care îndemna: “Deci bine să-și facă socoteala comunele bisericești care voiesc să sistematizeze salariile învățătorilor conform articolului de lege XVI-1913 din mijloace proprii! Iar celelalte comune bisericești să ceară fără întârziere întregirea salariului învățătoresc de la stat”; comunele erau atenționate să țină cont mai ales de veniturile lor stabile, iar nu de cele ocazionale: “ajutoarele primite din fondul cultural să nu se ieie în considerare, fiindcă acestea, după starea actuală a fondului, nu pot fi considerate de sigure și pe viitor” (printre măsurile luate de autoritățile confesionale greco-catolice pentru limitarea efectelor acestor legi s-a numărat și încercarea de constituire, prin donații, a unui “fond cultural” destinat ajutorării școlilor din comunele lipsite de posibilități materiale; această acțiune nu s-a bucurat însă de succesul scontat). Parohii care nu se conformau erau amenințați că vor fi supuși pedepsei, fără ca aceasta să fie precizată, “dar ea nu poate fi destul de mare - se comenta - pentru cine ar desconsidera acest ordin, deoarece conform dispozițiilor legii, la cazul că nu s-ar sistematiza salariul cutărui învățător din mijloace proprii, și nu s-ar cere la timp nici ajutor de la stat, s-ar licita averea bisericeii, și la caz că din executarea averii bisericești nu s-ar putea acoperi pretenziunea legală a învățătorului, comuna bisericească își pierde dreptul de a mai susține școala”²⁶. În plus, autoritățile bisericești se îngrijeau de punerea la dispoziția învățătorilor a actelor necesare cererii de întregire (20 de

²⁴ *Unirea*, 8/1913, p. 1 (articolul *Plata învățătorilor*).

²⁵ *Unirea*, 11/1913, p. 1 (articolul *Plata învățătorilor*).

²⁶ *Unirea*, 72/1913, p. 2 (articolul *Salarele învățătorilor*).

documente în total !), contra cost, de la librăria seminarului arhidiecezan din Blaj. Erau aduse la cunoștința celor interesați toate actele necesare obținerii de ajutor de la stat, senatele școlare parohiale fiind “îndemnate cu tot dinadinsul, mai ales președinții lor, sub răspundere grea”, să îndeplinească ordinul ministrului, protopopii fiind obligați să raporteze despre acestea “sub greutatea urmărilor legii”²⁷.

Această serie de legi privind salarizarea învățătorilor (din 1893, 1907 și 1913) a avut efecte contradictorii asupra învățământului confesional greco-catolic. Pe de o parte, este neîndoielnic faptul că starea materială a dascălilor a fost mult îmbunătățită, cu toate problemele care mai apăreau în unele locuri la încasarea sumei cuvenite. Pe de altă parte, prețul plătit a fost considerabil, biserica fiind silită să renunțe treptat la o bună parte din drepturile sale asupra propriilor școli: trebuiau supuse aprobării ministerului chestiuni precum numirea și demiterea învățătorilor, programa școlară, manualele și rechizitele folosite. Problema salarizării învățătorilor s-a dovedit, astfel, un redutabil instrument în mâna statului, în politica sistematică pe care acesta o ducea în direcția maghiarizării și secularizării.

DANIELA MÂRZA

Problems of the Romanian Greek-Catholic education at the end of XIXth century-the beginning of the XXth century: the wages of the schoolteachers

(Abstract)

The remuneration of the schoolteachers was a persistent, unsettled problem for the greek-catholic ecclesiastic authorities at that time. The material situation of the teaching staff was precarious because of the small salary (paid by the confesional communities) and of the delays in its payment.

The state began to show attention to this matter. By a series of laws (1893, 1907, 1913) it required the communities to provide a minimum salary to schoolteachers. The state also offered financial support to those communities that could not provide this salary. This aid was conditioned by some concessions: the state gave itself the right to interfere with didactic matters which once concerned only the ecclesiastic authorities (the appointment of the schoolteacher, the syllabus).

This stipulations deeply displeased the greek-catholic leaders, who considered it as an attempt to secularize the confesional education.

Abrevieri bibliografice

- Collecțiunea ...1893* - *Collecțiunea legilor din anul 1893*, Budapesta, 1893.
Traducțiunea ... 1907 - *Traducțiunea autentică a legilor din anul 1907*, Budapesta, 1908.
Traducțiunea ... 1913 - *Traducțiunea autentică a legilor din anul 1913*, Budapesta, 1913.

²⁷ *Foaia școlastică*, 13/1913, p. 397 (articolul *Sistemizarea salarelor învățătoarești conform Articolului de lege XVI-1913*).